

*Обозний В.В.,
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова*

КРАЄЗНАВСТВО ЯК ЗАСІБ ГАРМОНІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИН ТА ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ МІЖЕТНІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ

Поліетнічний простір України характеризується суттєвими територіальними відмінностями між окремими регіонами. Так, для Західного регіону, історичне минуле якого пов'язане з періодами тривалої відірваності від основної частини українських земель, ідея незалежності і національно-культурного розвитку стала пріоритетною цінністю. Хоча й тут проблеми етнічної (сепаратистські настрої русинів у Закарпатті) та конфесійної (конфлікти між греко-католиками та прихильниками української автокефальної церкви) ідентичності є паростками регіональної нестабільності. Що ж до Східної та Південної України, то в умовах значної етнічно-мовної строкатості населення симптоми порушення регіонально-етнічної стабільності є досить суттєвими. Про це свідчать намагання на початку 90-х років певних сил реанімувати ідеї створення “Донецько-Криворізької республіки” (на сході) і “Новоросії” (на півдні) та дестабілізувати ситуацію в Криму, відповідно – кримською проблемою (стимулювання у певної частини російського населення настоїв щодо приєднання Криму до етнічно близької Росії) та блокування вирішення кримськотатарської проблеми.

Однією з причин такого стану слід вважати посилення в останні десятиріччя тенденції національно-культурної деградації населення, що породжує соромливість та відновлення комплексу меншовартості. Багато в чому це пояснюється тим, що на територію України внаслідок міграційних процесів (як правило, зумовлених промисловою та сільськогосподарською індустріалізацією) прибувало населення через межі України. Відірваність від рідного етнічно-національного ґрунту посилювало процес так званої акультуризації, яка відбувалася в середовищі представників конкретного етносу, які, з одного боку, втрачали традиційно-суттєві характеристики свого етносу, а, з другого, – не набували стійких зв'язків з уже сформованою культурою корінної нації. Носіями акультуризації ставали мігранти, які переселяючись зі своєї етнічної території, перетворювались у “проміжний прошарок”, який сприяв формуванню “гібридних” територій і населених пунктів.

Відчужений від своєї етнонаціональної культури в умовах нав'язуваної абстрактної “загальнорадянської культури”, цей прошарок населення фактично позбавлявся можливості формуватися і розвиватися в системі гуманістичних цінностей української культури. Не зараховуючи себе представниками української нації, населення цього прошарку формує риси космополітичного способу життя, у якому забувається як своє традиційно-етнічне, так і не сприймаються звичаї і традиції конкретного регіону. Саме у цьому середовищі відмовляються від національної належності або ж пропону-

ється право на “подвійну національність”.

І сьогодні для України, на території якої проживають представники біля 130 національностей, залишається актуальною проблема подвійної етнічної ідентичності. З одного боку, як громадяни української держави, представники етнічних меншин повинні, орієнтуючись на українську національну ідею, підтримувати і змінювати державність України, сповідувати її загальнодержавні цінності, – повинні мати право етнічної ідентичності, тобто право на розвиток власної етнічної культури.

Особливість етнічної проблеми в Україні історично обумовлена також тим, що переважна частина національних меншин на її території – це представники тих етнічних груп, які в минулому належали до населення країн (Польща, Росія, Австро-Угорщина), що були метрополіями для українців в окремі історичні періоди в різних частинах її території. Крім того, представники таких меншин у багатьох випадках історично розселені біля кордонів своєї історичної батьківщини.

Таким чином, історичні, політичні, соціальні, етнокультурні обставини і специфічні особливості культурно-освітнього життя окремих регіонів України.

Прогресивні ідеї щодо об’єднання всієї різноетнічної маси населення України в єдину українську цілісність знаходимо у працях М. Драгоманова, М. Грушевського, В. Винниченка, В. Липинського, концепції національно-персональної автономії, яку обстоювала Центральна Рада тощо. Так, на початку ХХ століття В. Липинський висунув ідею територіального патріотизму [5, 426]. Засуджуючи націоналізм екстериторіальний і віросповідний (шовінізм) і відстоюючи націоналізм територіальний і політичний (патріотизм), В. Липинський передбачав можливість в умовах українського національного відродження враховувати регіонально-етнічні інтереси і таким чином сприяти інтеграції національних меншин в українське суспільство. Громадян України, незалежно від їх етнічного походження, соціально-класового стану, віросповідання чи культурного рівня, має зв’язувати і об’єднувати почуття солідарності та територіальної єдності. Відповідно до цього І. Багрянний вказував: “...Щоб об’єднати всі соціальні і національні елементи українського народу в єдину націю, щоб вільно поєднати місто з селом, мусимо написати на своєму щиті великий девіз українського не расового, а територіального патріотизму” [3, 68].

Таким чином, територіальний патріотизм ґрунтується на прагненні до створення умов для повноцінного суспільно-економічного і громадянсько-політичного співжиття усіх етносів у будь-якому регіоні України. В зв’язку з цим виникає потреба у такій регіональній політиці, яка б не роз’єднувала, а сприяла опануванню мистецтвом конструктивної співпраці. Потрібно такий спосіб мислення, при якому б сучасні матеріально-духовні надбання конкретного регіону розглядалися як спільне надбання всього населення, а не виключно заслугою представників однієї української національності. При цьому важливо, щоб кожний етнос вступав у спілкування з іншими етносами обов’язково усвідомивши своє “внутрішньо-етнічне”. Саме на цьому і повинно базуватись ставлення конкретного етносу до інших спільностей, що його оточують. У

зв'язку з цим слід вважати необхідним і природним процесом, коли людина вбирає в себе регіонально-етнічне: народні традиції, соціальний досвід, знання історії свого етносу, його взаємини з представниками інших етносів. За таких умов сформована регіонально-етнічна самосвідомість є умовою становлення культури міжетнічного спілкування, специфічність функцій якої полягає у тому, щоб:

- зберігати регіонально-етнічну пам'ять і на цій основі виробляти критерії і соціальні орієнтири взаємовідносин з іншими етносами;
- виробляти норми, які забезпечать усталений регіонально-соціальний тип поведінки у взаємовідносинах представників різних етносів до кожного етапу розвитку українського суспільства;
- формувати вміння використовувати можливості міжетнічного спілкування для особистісно-орієнтованого розвитку та самовдосконалення;
- сприяти утвердженню регіонально-патріотичних і етнічно-соціальних психологічних стереотипів мислення і поведінки як складової загальноукраїнської.

Цього можна досягти, якщо в українському середовищі “батьки, вчителі, провідники етнічних громад та молодечих організацій допоможуть дітям засвоїти дві культури: етнічну та ширшого суспільства (регіонально-крайову – В.О.), роблячи їх комфортними з обох сторін, вони створюють найбільш догідні умови для розвитку багатогранної індивідуальності, з більш історично складною ідентичністю” [6, 81].

При формуванні культури міжетнічного спілкування не можна не враховувати того, що більш інтенсивно етнізація людини відбувається в дитячо-юнацький період її життя переважно через засвоєння традицій, звичаїв, свят які значною мірою відповідають укладу життя, побуту, психології певної етнокультурної спільності. Тому у суспільстві мають бути створені відповідні програми і механізми, які б надавали можливість представникам різних етносів через свою духовну культуру, етнічний характер та психологію, відтворювати себе шляхом самопізнання та самовизначення, а в кінцевому підсумку – морального становлення особистості, її громадянської зрілості.

Виключно важлива роль у виконанні вищевказаного належить освітньо-виховному краєзнавству, яке виступає одним із актуальних напрямів гуманітарної освіти та виховання і відіграє виключно важливу роль у освітньо-виховному і міжетнічно-консолідуючому аспектах українського державотворення.

Навчально-освітній аспект повинен бути спрямований на розкриття культурно-історичної та державно-політичної унікальності України. Зокрема, стає доцільним вивчення української регіонально-етнічної території за історико-географічними краями, в основу виділення яких покладено природно-матеріальний, культурно-історичний і етнографічний принципи. Це дає можливість пояснити своєрідні умови зародження і розвитку осередків формування загальноукраїнської нації та її відгалужень. Переважанням на протязі значного історичного періоду дії специфічних господарських, суспільно-політичних і культурно-духовних умов і різних регіонах України пояснюється формування регіональних рис типового психологічного характеру. Тому слід постій-

но акцентувати увагу на етнорегіональній психології населення того або іншого краю, на можливість її відмін від загальноукраїнської шляхом трансформації в певних історичних умовах або в результаті зміни соціально-політичної кон'юнктури.

Урахування регіонально-етнічних аспектів самосвідомості населення в освітянській діяльності повинно бути спрямовано на виявлення та показ феноменологічних рис та характеристики конкретного регіону і зіставлення їх із загальноукраїнськими. Як правило, кожний регіон України має неповторні характеристики, які створюють його своєрідне етнотериторіальне обличчя (“краєзнавчих образ”). Вміння бачити на загальноукраїнському фоні своєрідність свого краю саме і повинно бути спрямовано на виховання регіонального патріотизму, та культури міжетнічного спілкування.

Проте важливо, щоб цей регіональний патріотизм не породжував неприйнятні для українського державотворення гасла “новоросіянізму” на сході України, “русинізму” у Закарпатті або ж ідеї створення штучних утворень на зразок “кримського народу” у Криму.

Навчально-виховний аспект краєзнавчої освіти і виховання передбачає залучення колективів шкільних і позашкільних навчальних закладів, педагогічних вузів до виконання навчально-освітніх і пошуково-дослідницьких програм, спрямованих на створення сприятливих умов для збагачення світогляду, творчого розвитку і реалізації здібностей кожної дитини. З цією метою необхідно розвивати етнічну самосвідомість у взаємозв'язку з розумінням особистістю того, що в єдиній державі повинна одержувати розвиток ідея не етнічного націоналізму, а державно-політичного, яка поєднає різні етноси в одну етнополітичну спільність – українську націю. Тому регіонально-міжетнічний аспект краєзнавчої освіти і виховання спрямований саме на те, щоб допомогти кожній дитині усвідомити себе українцем, а підростаючому поколінню – державотворчою нацією, яка розбудовує власну незалежну державу. Вирішення цього складного і тривалого за часом завдання пов'язано з двома проблемами. Виходячи з першої, у самих етнічних українців, як показує історичний і сучасний досвід, потрібно виховувати національно-патріотичні почуття і спрямовувати їх діяльність в про українську течію.

Вирішення другої проблеми пов'язано з вихованням в патріотично українському дусі неетнічних українців. У цій справді особливо важливо подолати стереотипи удаваної денационалізації, коли неетнічні українці (етнічні росіяни, поляки, кримські татари тощо) повинні усвідомити, що ставши українцями (за паспортом громадянами України) вони не переходять до іншого етносу. Як показує історичний досвід, відмова від свого історичного коріння призводить до появи потенційних неприхильників держави, а це шкодить державотворчому процесу, який повинен мати міцну національну основу. Тому процес українського державотворення і спрямований на об'єднання усіх етносів в одну етнополітичну спільність – українську націю, яка одержала назву від корінної.

Саме використання принципу державного націоналізму в патріотичному вихован-

ні буде сприяти поступовому усуненню штучного поділу України на відмінні з національної точки зору західні, східні, південні регіони. В таких умовах стає необхідним і можливим їх об'єднання на основі усвідомлення необхідності побудови спільної держави, яка буде гарантувати кожній із своїх територіальних частин можливість для процвітання і створення для свого краю неповторного "краєзнавчого образу". Принцип державного націоналізму визначить спрямованість і ставлення кожного громадянина до майбутнього української держави. Важливо і те, що політичний націоналізм не стимулює розвиток агресивного шовіністичного патріотизму, який можливий за наявності панівної нації. Українська нація є інтегруючою нацією, яка розбудовує свою власну державу в абсолютній більшості на українських етнічних землях. Тому реалізація регіонально-міжетнічного аспекту краєзнавчої освіти та виховання полягає у тому, щоб допомогти кожній дитині усвідомити себе громадянином своєї країни, а підростаючому поколінню – нацією, яка розбудовує суверенну державу. Література

1. Багрянний І. Національна ідея та націоналізм // Сучасність. – 1992. – № 4. – С.81-83
2. Грушевський М., Чубинський М. Українське питання. – К. – 1992. – С.27
3. Дзюба І. Публіцистика Івана Багряного // Сучасність. – 1992. – № 4. – С.68
4. Евтух В. Якою має бути етнополітика Української держави // Віче. – 1992. – № 11. – С.113-114
5. Сучасність. – 1985. – № 12. – С. 81
6. Шпорлюк Р. Українське національне відродження в контексті європейської історії // Наука і культура. – 1992. – № 25. – С.167

*Остапенко В.І.
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова*

ДИДАКТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЗНАТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Згідно з одним із концептуальних положень комунікативного підходу, мова, що є феноменом певної цивілізації, повинна вивчатись в контексті цієї цивілізації [3; 27]. Для цього учні повинні познайомитись з культурою країн, мова яких вивчається, ступінь оволодіння якою відображає соціокультурна компетенція.

У вітчизняній теорії та методиці навчання іноземним мовам інтеграція культури в процес навчання іноземним мовам відображена у двох підходах: суспільствознавчому та філологічному. Відповідно до першого підходу різноманітні знання про країну, мова якої вивчається, засвоюються в процесі вивчення курсу країнознавства, яке являє собою дисципліну в системі географічних наук, що займається комплексним вивченням країн і включає в себе інформацію фрагментарного характеру.

Філологічний підхід передбачає навчання іншомовній культурі в рамках лінгво-